

Izvorni znanstveni članek (1.01)

BV 73 (2013) 3, 423—432

UDK: 172:329.12

Besedilo prejeto: 08/2013; sprejeto: 09/2013

Anton Jamnik

Komunitarna etika kot odgovor na človekovo osamljenost in izgubljenost, ki sta posledica liberalizma

Povzetek: V sodobni liberalistični družbi (Rawls, Nozick idr.) vedno bolj prevladujejo individualizem, pragmatizem in fragmentarnost bivanja, ki vodijo v vedno večjo atomizacijo družbe. Posledica tega pa je, da človek v zaprtosti vase in v zgolj pragmatičnem oblikovanju odnosov z drugimi vedno bolj izgublja veselje do življenja. S tem se poveča tudi nevarnost iskanja rešitve osamljenosti, izgubljenosti ali drugih oblik uničevanja življenja. Komunitarna etika (Taylor, MacIntyre, Sandel idr.) vidi prihodnost, moč in pogum biti sodobnega človeka v skupnosti, v utemeljitvi dobrega in v preseganju relativističnega in naturalističnega pojmovanja osebe. S tem se zmanjša oziroma v veliki meri rešujejo problemi izgubljenosti, apatije in samomora, saj je človek v svojem bistvu bitje odnosa, to, da je z drugim in za drugega.

Ključne besede: oseba, skupnost, pogum biti, apatija, izgubljenost, liberalizem, komunitarizem, etika, pragmatizem, dobro, družba, individualizem

Abstract: **Communitarian Ethics as Answer to Human Loneliness and Lostness Being Consequences of Liberalism**

In modern liberalistic society (Rawls, Nozick et al.) the prevailing individualism, pragmatism and fragmentary existence lead to an increasing atomization of society. Consequently, man is reticent and pragmatic in forming relationships with others, and progressively loses pleasure in living, which puts him at risk of seeking a way out of loneliness and lostness through some form of destruction of life. Communitarian ethics (Taylor, MacIntyre, Sandel et al.) sees the future, strength and courage of being of modern man in community, in the justification of the good, and in transcending the relativistic and naturalistic conception of the person. This would reduce or perhaps even largely solve the problem of lostness, apathy and suicide, for man is essentially a being of relationships, intended to live with another and for another.

Key words: person, community, courage of being, apathy, lostness, liberalism, communitarism, ethics, pragmatism, good, society, individualism

Življenje je danes silno fragmentarno, to pa v človeku ustvarja nemir, depresivnost in nevarnost izgubljenosti, apatije in samomorilnih misli. Človek ima celo vrsto nalog, ki jih skuša izpolnjevati. Vsakdo je postavljen v neko svoje okolje in živi v svojem času. Človekova navzočnost pri takšnih dolžnostih je fragmentarna, kakor so fragmentarne tudi njegove naloge, ima pa veliko različnih vlog in nobena med njimi ga v polnosti ne izpolni, prevzame, ne more reči, da se kot individuum, kot enkratno bitje, kot celota popolnoma indentificira prav z neko določeno vlogo. Vsaka vloga, ki jo opravlja, je povezana z neko dolžnostjo oziroma službo. S fragmentarnostjo človekovih dolžnosti se zmanjšujeta tudi njegova sposobnost resnične odgovornosti in sprejemanje sebe z vsemi omejenostmi in darovi.

V sodobnem načinu življenja vedno bolj prevladujeta individualizem in iskanje prijetnega življenja, katerega temeljna zahteva je neka določena mera tolerance oziroma pravičnosti. Za to obdobje je značilna samo zelo okrneta in minimalistična morala. V tradiciji je bilo življenje kot celota pojmovano kot božje stvarstvo. Človekova svobodna volja je bila predvsem v tem, da odkrije to, kar Bog pričakuje od njega, podlaga za odločanje je bil božji indikativ. Takšno gledanje počasi izginja s postopnim prelomom s tradicijo in ob vedno večjem poudarku na človeku kot racionalnem, svobodnem, avtonomnem in enakopravnem bitju.

Sodobni človek pri svojem etičnem odločanju stoji na razpotju: ali naj se zapre v svet liberalistične samozadostnosti, samovoljnosti in preračunljive pragmatike ali pa naj svojo identiteto išče znotraj občestva, vrednot, bližine drugega in se v doživljanju skrivnosti bivanja odpira Presežnemu. Prav v iskanju odgovora na to vprašanje se odkriva vizija človeka, ki je razpet med osamljenostjo in občestvom, med nagnjenostjo k samomorilnosti in veseljem do življenja.

1. Komunitarna kritika liberalizma: poudarek na skupnosti nasproti skrajnemu individualizmu, ki vodi v nevarnost samomora

Danes najbolj resno zavrača liberalizem prav komunitarna kritika. Ta kritika v liberalni moralni teoriji ne odkriva samo posameznih pomanjkljivosti, ampak jo ima za neustrezno in nezadostno: očita ji, da sploh ne postavi pravih vprašanj. Liberalizem se preveč ukvarja s tem, kako izpeljati principe za družbeno pravičnost, katerim naj bi bile poslušne racionalne osebe. Liberalizem želi oblikovati moralne standarde, s katerimi bi mogel potem razviti socialne in politične institucije. Komunitarni kritiki menijo: temeljni problem je, ker takšno liberalno gledanje zanemari dejstvo, da je moralne principe mogoče oblikovati in jih kot takšne razumeti samo na podlagi življenjske prakse, ki pa poteka v povsem konkretnih družbah. Nič lažjega ni kakor oblikovati posamezne abstraktne premise (za Rawlsa sta to svoboda in enakopravnost) in na podlagi tega potem ugotoviti, katera oblika delovanja je zakonita. Toda ali je to dovolj za oblikovanje moralne teorije tako na družbeni kakor na osebni ravni?

Komunitarna kritika postavlja pod vprašaj liberalizem kot takšen. Med komunitarne kritike liberalizma prištevamo Michaela Sandela, ki se v svoji kritiki še posebej osredotoči na Rawlsovo liberalno teorijo, potem so tu še Michael Walzer, Alasdair MacIntyre in Charles Taylor, ki obravnavajo liberalizem v širšem smislu.

Liberalne teorije posebej poudarjajo, da družb ni moč dobro voditi na podlagi nekaterih skupnih ciljev in nalog. Dobra družba je sestav pravic, svoboščin in dolžnosti, znotraj katerega ljudje lahko uresničujejo svoje lastne cilje, pa naj bo to posamično ali pa v različnih združenjih. Dobra družba torej sloni na zakonu in je (kot takšna) vodena s pravimi principi oziroma principi pravičnosti (Dworkin 1978, 113–143). To samo po sebi še ne pomeni, da so liberalci neke vrste skeptiki, ki zanikajo možnost presojanja, ali je neka pot boljša ali slabša od drugih. So pa na najboljši poti do takšnih sklepov, kajti zelo močno poudarjajo, da vsak posameznik izbira svojo koncepcijo dobrega življenja. To je pravzaprav osrednja misel liberalizma. Seveda potem tu ni prostora za objektivne vrednote, za utemeljevanje dobrega, za kriterije, ki bi omogočali presojanje med dobrim in slabim. Takšni kriteriji obstajajo samo na ravni sprejetih principov, ki urejajo medsebojne odnose, vprašanje dobrega pa prepustijo posameznikovi intuiciji. Liberalizem zato tako poudarja svoboščine in pravice, ker naj bi služile in omogočale uresničevanje posameznikovih interesov, to pa naj bi ljudi vodilo v prijetno in dobro življenje (Kymlicka 1988, 184).

Liberalizem je zelo tesno povezan s pluralizmom, ki je ena od temeljnih značilnosti sodobnega sveta, oba pa imata svoje korenine v želji po avtonomnem in svobodnem (samovoljnem) posamezniku. Govorimo o množici religiozних in moralnih vrednot v modernih družbah in s tem seveda o zelo različnih koncepcijah dobrega. Liberalno gledanje zagovarja strpnost do različnih življenjskih usmeritev, a to gre pogosto v hude skrajnosti.

Liberalni argumenti so še posebno od 19. stoletja dalje predmet ostre kritike, zlasti tistih, ki ne sprejemajo liberalne ideje o pluralističnem družbenem redu, v katerem je edina moč nad razdeljenostjo in konflikti v družbi zakon. Pri Rousseauju, Heglu in drugih zasledimo zavrnitev liberalističnih modernističnih premis in odkrijemo poskus, kako zamenjati liberalno idejo pluralizma s komunitarnim idealom večje organske in duhovne edinosti družbenega reda. »Razdeljenost, konflikti in različne zahteve je zamenjal ideal poenotene in skupne kulture, ki vključuje in usklajuje interese tako posameznika kot tudi skupnosti.« (Seidman 1983, 51) Vsekakor lahko rečemo, da imajo pomisleki in ugovori zoper liberalizem že dolgo zgodovino, nove razsežnosti pa so dobili prav v zadnjih desetletjih (Larmore 1987, 93).

Kritiki liberalizma se med seboj strinjajo, da družba, če je sestavljena iz raznolikih moralnih tradicij, ki poudarjajo različne vrednote, in če ima za temelj samo liberalne principe in norme, sploh ni prava družba. Resno dvomijo, da je mogoče družbo voditi samo na podlagi liberalne pravičnosti. Poudarjajo tudi, da ima neuresničljivost liberalne pravičnosti v praksi svojo podlago v filozofski neustreznosti. Ponujena alternativa ni družba, urejena v skladu z normami, ki bi usmerjale po-

sameznikovo ravnanje tako, da bi mu puščale samovoljno svobodo. Nasprotno, komunitarna kritika poudarja, da mora družbo voditi prizadevanje za skupno dobro; dobro družbe mora imeti v njej prav posebno mesto.

Za komunitarianizem je moralnost nekaj, kar ima svoj temelj v praksi – torej v konkretni skupnosti. Zato se jim zdi liberalistična ideja o tem, kako je treba odkriti abstraktne principe moralnosti, s katerimi bi ponovno oblikovali obstoječe družbe, popolnoma nemogoča. Prav tako zavračajo, da bi mogla proceduralna pravičnost sama zagotoviti primerno podlago za družbene institucije. Če hočemo zares vedeti, katera pravila in kateri zakoni so za nas sprejemljivi, potem se moramo ozreti na našo skupnost samo in na moralno tradicijo in odkriti, katere so naše temeljne vrednote in kaj je treba storiti, da bodo te vrednote tudi ustrezno zavarovane. Komunitarna kritika liberalizma zna biti tudi zelo ostra in povsem jasna. Tako Alasdair MacIntyre poudari, da so tri stoletja liberalnih razprav vodila v uničenje tiste tradicije evropske moralne teorije, ki je nekoč pomenila temelj za politične skupnosti. V liberalnem svetu je zanemarjanje tradicije vrlin onemogočilo kakršenkoli racionalen sklep vseh teh pogovorov. Delo liberalnih filozofov, tudi Rawlsovo, je tako daleč od izpolnitve obljube, da bo nadomestilo oziroma oskrbelo temelje za moralno in politično teorijo; še več, njihova dela sama odkrivajo nesoglasja o etični podlagi človekovega praktičnega delovanja (MacIntyre 1981, 246–255).

2. Razumnost, odgovornost in biti z nekom in za nekoga kot moč za preseganje samomora

Glavni problem, na katerega želijo komunitarni kritiki opozoriti, je, da išče liberalizem odgovor na vprašanje moralne teorije v napačni smeri. Išče namreč univerzalne principe, ki naj bi se uporabili za reševanje univerzalnih problemov. Komunitarni kritiki trdijo, da takšnih problemov dejansko ni, razen v glavah filozofov. Problemi se vedno pokažejo znotraj neke določene skupnosti. Rešitev teh problemov pa je možna samo, če se upoštevatva praksa in tradicija vsakega posameznega združenja. Komunitarni kritiki torej ni bistveno to, da bi iskala neke univerzalne principe, ampak se ozira v družbo samo, v prakso, tu išče odgovore na vprašanja.

Komunitarna kritika opozarja, da se je treba vrniti k skupnosti, k njeni tradiciji, k praksi – in se ne sklicevati na abstraktne principe, ki naj bi pomenili vodilo za življenje. Kot člani družbe lahko delujemo pravično samo v kontekstu konkretne družbe. Ne obstajajo neki večni in univerzalni principi, ampak je vsaka določitev oziroma ocena pravičnosti vedno nekaj lokalnega, nekaj, kar je povezano z neko določeno skupnostjo. Sandel poudarja, da ni treba gledati na deontološke principe pravičnega, ampak moramo slediti našemu skupnemu dobremu. Če hočemo zares priti do principov, potem to zahteva, da se vprašamo, kdo smo, kako je z našim položajem in kaj je nam v dobro. To zahteva od nas, da se vprašamo, kaj je dobro za skupnost, saj smo določeni tudi po skupnosti, ki ji pripadamo, in vključeni smo v njene cilje in načrte, ki so zanjo značilni (Sandel 1983, 62). Takšno San-

delovo razmišljanje pa se povsem ujema z MacIntyrovim gledanjem, ko poudarja: »Kar je dobro zame, mora biti dobro tudi za nekoga, ki je v podobni funkciji.« (1981, 205) Zgodba mojega življenja je vedno vključena v zgodbo skupnosti, ki oblikuje mojo identiteto. Komunitarni kritiki bi torej namesto vprašanja: »Kakšne pravice imam?« značilnega za liberalno gledanje, raje postavili vprašanje: »Kaj je tisto, kar pripomore k našemu skupnemu dobremu?«

Podobno kakor Walzer tudi Charles Taylor poudarja, da liberalne teorije, ki dajejo prioriteto individualni izbiri ciljev, postavljajo individualne pravice nad zahteve družbe. Povsem neupravičena je liberalna predpostavka, da je na človeka mogoče gledati kot na samozadostnega, racionalnega in avtonomnega – torej neodvisnega od družbe. Liberalizem razumeva človeka atomistično in je prav zaradi takšnih izhodišč nesposoben razložiti dejstvo človekove družbenosti. Ker liberalne institucije gradijo na napačni oceni človeka, imajo same na posameznike »atomizirajoč« učinek. Ko se tako zelo sklicujejo na posameznikove pravice, liberalne institucije preprosto ne razložijo pomembnosti vzdrževanja sposobnosti, ki delajo posameznikovo izbiranje sploh možno. Taylor zato še posebej poudari, da je treba od institucij zahtevati, naj se več posvečajo zagotavljanju socialnega konteksta, v katerem posamezniki delujejo, in naj bo ta kontekst takšen, da bo vedno pomagal vzgajati sposobnost izbiranja (1985, 187–210).

Podobno kakor drugi komunitarni kritiki tudi Taylor meni, da bi morali več pozornosti posvečati temu, kako vzdrževati in ohranjati našo tradicijo, in skupnosti in ne toliko zahtevam posameznikov. Tu MacIntyre poudari nekaj podobnega, ko pravi, »da je na tej stopnji potrebno storiti predvsem to, da gradimo lokalne oblike skupnosti, ki bodo podpirale civilno, intelektualno in moralno življenje skozi nova mračna obdobja, ki nam grozijo« (1981, 244). Opozori na odsotnost tradicije vrlin v sodobni družbi in na grozečo prevlado barbarov. Ko govori o filozofski zgodovini zahodne moralne teorije, naslika pričakovanje razsvetljenega liberalizma kot ključno poglavje v zapuščanju racionalne moralne tradicije. V tem času se je moralnost preoblikovala, razdrobila in končno v veliki meri odpravila. Družbene in filozofske spremembe odpirajo ključna vprašanja o tem, kako upravičiti moralno prepričanje. Moralnost postane ime za pravila, ki nimajo ne teološke, ne zakonske, ne estetske podlage (38). Takšen razvoj vodi do tega, da se vedno bolj iščejo neodvisni racionalni temelji za moralnost. Prav Rawlsova teorija je v zadnjem času eden od najbolj značilnih zgledov te teorije.

MacIntyre trdi, da se je projekt takšnega utemeljevanja moralnosti že davno zrušil. Zato je toliko bolj nerazumljivo, da se sodobni človek še vedno zaposluje z vso brezupnostjo tega liberalističnega poskusa utemeljitve etike. Neverjetno se zdi pričakovati, da bi družbeni dogovori lahko izvirali z nekega brezinteresnega, nevtralnega, zunanjega stališča in da bi še vedno imeli moralno vrednost. »Samo znotraj skupnosti, ki ima skupno prepričanje o dobrinah, more praktični razum oblikovati kriterije za človekovo ravnanje.« (591) Moderni liberalizem preprosto ničesar ne prispeva k prenovitvi skupnosti, ampak samo vztraja na projektu, ki je – tako MacIntyre – že vnaprej obsojen na propad. V tem pa vidi tudi vzroke, da je v sodobnem svetu vedno več intelektualnih in družbenih nesoglasij. Neutemelje-

nost moralnih principov in prepuščenost individualizmu, ki ne pozna skrbi za »skupno dobro« družbe, prinašata v sodobno družbeno situacijo negotovost in samovoljni relativizem in permisivnost.

Za liberalce je dobro življenje nekaj, kar je stvar samovoljne izbire. Komunitarno gledanje pa poudarja, da je dobro življenje, ki je lahko različno med različnimi osebami in v različnih krajih, odvisno od družbene identitete osebnosti. Opozarja pa tudi, da podedujemo iz preteklosti svoje družine, rodu in naroda različne obveznosti, dediščine in zavezanosti; vse to konstituira danosti našega življenja in pomeni tudi moralno izhodišče (205). Seveda ostane ob tem cela vrsta odprtih vprašanj, kako se to uresničuje v konkretni družbi, kakšna je povezanost med tradicijo in sedanjimi okoliščinami v različnih družbah, ali niso vendarle potrebna tudi neka določena univerzalna izhodišča, ki jih zagotavlja filozofija itd. Prav zgoraj navedeni argumenti so primerno izhodišče za preprečevanje samomora, ki je velik problem predvsem človeka v evropski in v ameriški družbi, v katerih sta individualizem in pragmatizem najhujša.

3. Kako preprečevati samomor: na novo ovrednotiti pomen osebe in skupnosti

a) Pojem osebe

Liberalizem poudarja poprej individualizirani pojem osebe. Zagovarja torej takšen pojem osebe, pri katerem ni možnosti, da bi vrednote neke družbe in pojmovanje dobrega postali bistveni del posameznikove identitete. Nasproti temu liberalističnemu gledanju Sandel, MacIntyre in Taylor postavljajo takšno pojmovanje osebnosti, ki pri oblikovanju posameznikove identitete poudarja prav pomen dobrega in skupnosti.

b) Asocialni individualizem

Tu imamo dva problematična poudarka liberalizma. Najprej pogledajmo njegovo filozofsko napako, ki je v trditvi, da so vrednote in identiteta vsakega posameznika lahko razumljene tako, kakor bi obstajale neodvisno od širše skupnosti, katere član je posameznik. Druga napaka pa je v tem, da ne priznava pomembnosti tistih človekovih vrednot, katerih bistvo je komunitarne narave (npr. dobrina politične skupnosti). Še posebno MacIntyre in Taylor skušata v svoji kritiki spodbiti to filozofsko obliko asocialnega individualizma. Videli smo, da MacIntyre prav izrecno očita Rawlsu asocialni individualizem, podobno tudi Sandel.

c) Univerzalizem in abstrakcija

Pomembno je to, da je Rawlsova liberalna teorija pravičnosti mišljena kot univerzalna, hkrati pa naj bi bila tudi interkulturalna, vendar Rawls kulturni specifičnosti ne posveča nobene pozornosti. Proti univerzalizmu in abstrakciji v Rawlsovi teoriji prav izrecno nastopa prav Walzer, ki poudarja pomen partikularnosti in s tem konkretno družbeno situacijo in kulturo, ki daje ta pomen posameznim dobrinam in osebi, ko v neki družbi te dobrine sprejema.

d) Nevtralnost

Rawlsova teorija dobrega želi biti nekako nevtralna do vsakršnega pojmovanja dobrega, toda videli smo, da ji to nikakor ne uspe (ker ji sploh ne more). Ko Rawls opiše izhodiščni položaj, mora pri tem že uporabiti neke določene vrednote, neko določeno vsebino; govorimo torej že o nekem dobrem, o neki določeni moralni izkušnji, ki pomeni okvir za poštenost tega izhodiščnega stanja. In končno, ali ni že v dejstvu, da hoče zaščititi avtonomijo vsakega posameznika v družbi, njegovo pojmovanje dobrega, ali ni v ozadju že neka antropologija, neko določeno substancialno gledanje na človeka, torej že neko dobro, ki omogoča izbiro dobrega prav vsakemu članu družbe? Torej liberalizem vključuje nekatere vrednote, ne da bi priznal njihov izvor oziroma povedal, da so vrednote, saj mu to onemogočata njegov etični skepticizem in relativizem.

Potem ko smo našli štiri glavne točke komunitarne kritike Rawlsovega liberalizma, lahko vidimo, da tukaj posebej izstopa Walzer s svojo kritiko metodološke abstrakcije Rawlsovega liberalizma, ki jo preostali trije kritiki posebej ne omenjajo. Vsi štirje kritiki tvorijo neko celovito podobo komunitarne kritike, vendar vsak s svojim specifičnim poudarkom.

Sandelov komunitarianizem se posebej kaže v tem, da pri Rawlsu opozori na problem poprej individualiziranega jaza. Ta »jaz« hoče rehabilitirati, kajti dokler bo imel svojo integriteto, dano vnaprej, torej ne glede na njegovo izbiro, je nemogoče razviti pripadnost tistim oblikam življenja, ki delno ali v celoti konstituirajo njegovo identiteto. To pa sta predvsem družba, katere član je, in politična skupnost. Samo če se jaz zaveda svoje odvisnosti in odgovornosti za družbo oziroma če ve, da ta družba sooblikuje njegovo identiteto, si bo tudi prizadeval za skupno dobro. MacIntyre pri oblikovanju posameznika in družbe zelo močno poudarja pomen tradicije. Pripadnost skupnosti je odločilnega pomena, pa naj govorimo o katerikoli dobrini že. Po Taylorju se lahko vzdržuje primeren koncept moralnosti samo znotraj kvalitativnih okvirov pripadnosti neki določeni jezikovni skupnosti. Če so človeška bitja samointerpretativne živali, je zanje jezik, ki je za takšno samo-interpretacijo potreben, bistveni družbeni fenomen. Potemtakem je družba strukturalni pogoj človekovega delovanja. Za Walzerja pa narava dobrin in distributivni principi ne morejo obstajati neodvisno od specifičnih družbenih in kulturnih razmer, saj se njihova vsebina oblikuje znotraj neke določene partikularnosti. Iz tega sledi, da je treba tako politično teoretiziranje kakor tudi sam pojem družbene pravičnosti razumeti kot del komunitarnih okvirov, od katerih sta tudi odvisna.

Če pogledamo vse štiri komunitarne kritike, vidimo, da obravnavajo koncept skupnosti na precej različne načine. MacIntyre in Taylor poudarjata, da je skupnost bistvena za človekovo samobitnost. Sandel ima pri tem veliko bolj omejene zahteve: povezave s skupnostjo oblikujejo samo nekatere bistvene človekove dobrine. Lahko bi torej rekli, da sta MacIntyre in Taylor najbolj komunitarna, Sandel in Walzer pa opozorita tudi na nekatera druga vprašanja. Vsi štirje kritiki so si podobni v tem, da svoje delo snujejo na komunitarnem pojmu osebe. Spet sta si tu bližje MacIntyre in Taylor. Taylorjevo stališče, da so človeška bitja samointerpretativne

živali v jezikovnih skupnostih, je zelo podobno MacIntyreovemu neoaristotelskemu stališču, da si ljudje lahko osmislijo svoje bivanje s pojmi in s standardi, ki izhajajo iz tradicije. Tudi večina Walzerjevega dela o metodologiji političnega teoretiziranja sloni na zelo podobnem stališču, da so namreč ljudje bitja, ki izhajajo iz neke določene kulture in v njej tudi ustvarjajo. Sandelova skrb za ponovno vzpostavitev povezave osebe s skupnostjo, ki pomeni temelj za človekovo identiteto, hoče poudariti nekaj podobnega kakor prejšnji trije kritiki. Vse štiri komunitarne kritike torej združuje pojmovanje oseb, ki so povezane v skupnost, to pa je temelj za posameznikovo svobodo in identiteto.

Prav v tem skupnem poudarku tudi vsi nasprotujejo liberalističnemu pojmovanju osebe kot poprej individualizirane, saj je takšno pojmovanje v izrazitem nasprotju s komunitarnim gledanjem. Različno pojmovanje osebe je torej tista osnovna točka, na kateri se liberalno in komunitarno gledanje razhajata. Liberalno gledanje močno poudarja pomen človekove avtonomije, torej neodvisnosti od drugih, komunitarno pa pravi, da se posameznikova avtonomija lahko uresniči samo v neki določeni skupnosti, kulturi, družbi, v kateri se rojeva prava človekova identiteta – in končno tudi njegova svoboda in avtonomija.

Še najbolj ostro nastopa proti liberalizmu MacIntyre, ki ga povsem eksplicitno napade kot neko določeno moralno tradicijo. Taylor kritizira bolj posamezne vidike in ne liberalizma v celoti. Mnogi Walzerjevi poudarki imajo celo delno liberalen prizvok, Sandel pa hoče predvsem opozoriti, da ima liberalizem svoje meje. Komunitarna kritika se tako kaže kot pozitivna alternativa liberalizmu, saj s svojim poudarkom na pomenu skupnosti in skupnega dobrega odpira perspektivo, v kateri imata svoje mesto tako odgovornost za konkretno družbeno skupnost kakor tudi hrepenenje po izpolnitvi življenjskega načrta, ki izvira iz posameznikove avtonomije in iz njegove svobode znotraj neke določene kulture in družbe.

4. Sklepne misli

Komunitarna kritika s poudarkom na skupnem dobrem z novim jezikom in z novo metodo ponuja sodobnemu človeku, ki se pogosto izgublja v samovoljnosti in fragmentarnosti bivanja in se vedno bolj zateka k samomorilnim mislim ali celo k samomoru, alternativo: skupno življenje postavlja kot vrednoto in temelj za odkrivanje in oblikovanje posameznikove identitete in dostojanstva. Prav tu pa se mora rojevati novo veselje do življenja. V pluralni družbi bodo seveda obstajale različne utemeljitve dobrega, toda prav skupno dobro je lahko prostor za dialog, za medsebojno podpiranje in spoštovanje, ko ni glavni kriterij za uravnavanje odnosov samo sebični interes, kakor je to v liberalizmu, ampak pozitivni prispevek različnih posameznikov in skupnosti. Skrajni liberalizem pomeni pravzaprav največjo nevarnost, da se človek vda apatiji in mislim, ko sam prekine svojo življenjsko agonijo s samomorom. Če bo skupnost zares pristna in neizključujoča, potem bo v njej zagotovo prostor za individualnost, toda ne za individualnost, ki vidi svojo svobodo v samovoljnosti, temveč za individualnost, ki se rojeva v odgovornosti in

v skrbi za drugega. Tu pa se odkrije veselje do življenja in premaguje se nevarnost samomora, ki je v veliki meri tudi posledica duhovne, duševne, materialne in socialne revščine sodobnega človeka.

Reference

- Dworkin, Ronald.** 1978. Liberalism. V: *Public and Private Morality*, 113–143. Stuart Hampshire, ur. Cambridge University Press: Cambridge.
- Kymlicka, Will.** 1988. Liberalism and Communitarianism. *Canadian Journal of Philosophy* 18:181–204.
- Larmore, Charles.** 1987. *Patterns of Moral Complexity*. Cambridge University Press: Cambridge.
- MacIntyre, Alasdair.** 1981. *After Virtue: a Study in Moral Theory*. Duckworth: London.
- Sandel, Michael J.** 1983. The Political Theory of the Procedural Republic. *Revue de Métaphysique et de Morale* 93:57–68.
- Seidman, Steven.** 1983. *Liberalism and the Origins of European Social Theory*. Basil Blackwell: Oxford.
- Taylor, Charles.** Atomism V: *Philosophical Papers. Zv. 2, Philosophy and the human sciences*, 187–210. Cambridge: University Press.